

якого вклали хоч один карниз грандіозного палацу, що йому стояти віки (О. Гончар); Воли були такі, що не дістали рога (О. Гончар).

Отже, розглянувши інфінітивні конструкції у структурі складного речення, ми можемо говорити про значну кількість взаємопов'язаних синтаксичних та семантичних функцій інфінітива, а також про засоби їх вираження.

Список використаних джерел

1. Брицин В.М. Синтаксис и семантика инфинитива в современном русском языке / В.М. Брицин / АН УССР. Ин-т языковедения им. А.А.Потебни; [отв. ред. Г. П. Ижакевич]. – К. : Наук. думка, 1990. – 320 с.
2. Галкина-Федорук Е.М. Безличные предложения в современном русском языке / Е.М. Галкина-Федорук. – М.: Изд-во МГУ, 1958. – 332 с.
3. Загнітко А. Український інфінітив у структурі простого речення: типологія функцій і семантика [Електронний ресурс] / Анатолій Загнітко // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – Вип. 34. – Ч.1. – С.3-10. – Режим доступу: www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/34_1/zagnitko.doc
4. Чолкан В.А. Співвідношення об'єктивної та суб'єктивної модальності в односкладних інфінітивних реченнях / В.А. Чолкан // Структура та семантика мовних одиниць у функціональному аспекті: зб. наук. праць. – Чернівці, 1996. – С.152- 163
5. Шинкарук В.Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення: Монографія / В.Д. Шинкарук. – Чернівці: Рута, 2002. – 272 с.

Анотація. В статті проаналізовано синтаксичні та семантичні функції інфінітива у структурі складного речення сучасної української літературної мови. Особливу увагу приділено засобам вираження семантики інфінітивних конструкцій.

Ключові слова: речення, інфінітивна конструкція, модальне значення.

Summary. In the article the syntactic and semantic functions of infinitive are analysed in the structure of difficult sentence of modern literary Ukrainian. The special attention is spared to facilities of expression of semantics of infinitive constructions, ability to give to the sentence of value of aim, condition and distribute him is educed. Infinitive sentence – one of structural varieties of simple sentences, that since olden times attracts attention linguists and, in spite of everything, ambiguously interpreted by them. History of origin of sentences of this type is illuminated in many labours, various classifications are offered, their structures are described. Basic and qualificatory in the theoretical understanding of this syntactic phenomenon there is a lineation of limit between impersonal and infinitive constructions. As marks A. Zagnitko, looks of scientists to such not strengthened the type of structure, “as they are examined then as two-members, then as impersonally-infinitive, then as especially infinitive, where the word of category of the state performs the auxiliary duty “

Infinitive sentences are characterized by the large variety of modal values the selection of that is founded by К. О. Timofeyev. In further secret services scientists changed something and complemented present classifications. In particular, V. M. Britsin distinguishes such modal values: duty, definiteness, impossibility, expediency and others.

It costs to mark that to the infinitive constructions inherent «unreal modal value, such that from the point of view of speaker must or can take place at presence of certain terms : admission, necessity, inevitability and others”.

Key words: sentence, infinitive construction, modal value.

Отримано: 14.02.2015 р.

УДК 811.161.2'38

Марчук Л.М.

ДУХОВНОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КОЛЬОРУ: ПОНЯТТЯ ЧОРНОГО

Мовна картина світу пов'язана із поетичним мисленням і в будь-якій мові має свою специфіку, в тому числі і колористичну. «Мовна картина світу – це понятійна структура, характерна для окремої мови, за допомогою якої люди, носії цієї мови, сприймають навколишній світ і усвідомлюють його” [9, 48]. Тому лінгвістика кольору як науковий напрям набуває все чіткіших контурів. Науковий та лінгводидактичний аспект кольороназв досліджують з позицій класифікації кольороназв, питання їх походження, сфери функціонування, спеціальної мотивованості тощо.

В українській мові з кольором «чорний» або з його відповідником прикметником «темний» пов'язана негативна характеристика. Напр.:

Єдина.

В лісах застає мене темна година,

Як музика в місті зненацька за рогом.

Я чую: пасеться узліссям єдино-

Ріг (не плутати з носорогом) [1, с.39]. Пор.:

Мій пане, який нерозумний світ!..

Яка на румовище сходить журба!

Під небом, чорним, ніби графіт,

Конаю в піску. І грифон з герба [1, 41].

Темну годину можемо тлумачити і як пізню пору доби, і як важкий час у житті героя, тоді як колір неба – чорний у Ю. Андруховича має чітко виражене негативне оцінне забарвлення, яке супроводжується іншими асоційованими з негативом лексемами: *журба, конати, грифон*.

На одному із сайтів натрапляємо на пісню Івана Лузана «Чорний чоловік» яка перегукується мотивом з поемою С. Єсеніна «Чорний чоловік».

Він стояв вночі

І поки його ніхто не бачить

Змінював ключі,

А ще вішав свої тим,

Кому не стачить.

Потім, навіть вдень,

Він стирав прадавні межі

І ставав у тінь.

І він досі стоїть там,

За нами стежить.

Не боїться куль,

Бо сам ті кулі виготовляє.

Замовляє біль,

А потім каже, що страждає.

Чорний чоловік...

І так за віком вік...

Він написав колись

У що треба вірити і що треба знати,

Й до чого тобі – зась,

І в чому не варто сумніватись.

Але недавно я

Випадково його помітив.

Він – ще та змія!

І після цього йому вже не вірив.

Вимкнув світло я,

Запалив свічку, запахло воском.

І ось воно сія -

Сонце, придавлене обрію тиском.

Чорний чоловік...

І так за віком вік...

Чорний чоловік...

В моїх снах уже він зник...[2]

«Чёрный человек» – поема Сергія Єсеніна, вперше опублікована в журналі «Новый мир», М., 1926, № 1, січень. У ній передано настрій відчаю і жаху перед незрозумілою дійсністю, відчуття неможливості пізнати таємниці буття. Перекликаються з цими мотивами і поезії Ігора Павлюка, одна з яких має символічну назву «До теми «чорний чоловік». У Павлюка цей герой також негативно забарвлений, але крім переносного значення, яке несе на собі лексема «чорний», а саме: ворог, той хто купує душі «Він не дає, мені здається, тіні», «Він любить також душу купувати», той що перетворює землю на пустелю, він ще й описує його одяг, використовуючи кольороназву у прямому значенні: «На ньому чорний дорогий костюм, Сорочка срібна, золотий перстеник». Для більшого підсилення автор порівнює два полюси на шкалі кольороназв – чорний / білий: «До когось він приставлений завжди. Як тінь до світла, наче біль до щастя. Як чорна склянка мертвої води До білого вина мого причастя» [3].

Словник синонімів подає два синонімічних ряди до слова *чорний*: 1) *смолистий, смолянистий, смоляний, аспідний, агатовий*; 2) *брудний, важкий, лихий, непорядний, підсобний*.

Залежно від кольору волосся *чорний* можемо замінити словом *брюнет* (у характеристиці людини) і словом *вороний* (тварини, а саме: коня). *Чорний* як знижене щодо негроїдної раси також уживане в сучасному українському живому мовленні [6, 885].

Фразеологічний словник подає такі приклади з лексемою *чорний*: *чорна година (доля), чорна кішка, чорна пляма, чорна смерть, чорна хмара, видавати біле за чорне, чорний день, чорний ворон, як чорний віл на ногу наступив, чорнильна душа, у роті чорно, чорної пам'яті, держати в чорному тілі* [7, 950]. Що ж до лексеми *чоловік*, то у словнику вона поєднана з прикметником *божий* [7, 950].

У збірнику Приповідок подибуємо: *Дав йому чорне на білім* (Дав йому на писмі. Запевнив його писаним документом); *Чорний, як дідько* (Дуже чорний. Народ зображає собі чорта в постаті чорного чоловіка з рогами на голові, хвостом і копитами вмісто стіп); *Чорні брови чарівні, біду готують тобі* (Перестерігання парубка, щоб не женився з чорнобровою дівчиною) [4, 217].

За спостереженням, в українській мові реалізація чорного кольору має свої особливості. Порівнюючи слов'янські мови, О. Потєбня, посилаючись на Лотце, писав: «...може бути, що не для кожної людини *a* відноситься до *y*, як чорний колір до білого, але не кожному *e* стає схожим на жовтий, *i* – на червоний, *o* – на голубий колір, так само не кожен пізнає у червоному кольорі – ароматичну насолоду, в голубому – водянисту кислоту, в жовтому – смак метала» [5, 96-97]. Чорний колір характеризує людину з незрозумілими (темними) намірами, підлу, з негативними конотаціями.

Один з образів чорного описує в своєму романі В. Шкляр. За назву він узяв словосполучення «Чорний ворон», що можна розглядати і як поєднання кольоролексеми із іменником, і як термін на позначу підвидів птахів: «*Майже триста літ прожив чорний ворон на білому світі, а такої мокрої осені не пам'ятав*» [8, 360]. У романі, крім цього словосполучення, функціонує і назва «Чорний ліс», яка характерна для вживання майже на усій території України. Напр.: «*До Чорного лісу я повернувся впору...*» [8, 202]. Це узагальнена назва певного лісу, а, оскільки, лісів в Україні багато, то одночасно біля населеного пункту може бути кілька лісів, один з яких чорний. Також для підсилення та активного функціонування чорного кольору автор вживає і назву «Чорний шлях»: «*Перед Чорним шляхом, що пролягав через ліс, Ворон потяг за повід ліворуч, але Мусей став як укупанний*» [8, 18]. Головний герой роману був отаманом на прізвисько Чорний ворон. Його характеристику (негативну з позиції керівництва губчека) як узагальнений образ автор подає в донесенні уповноваженого Кременчуцького губчека в Чигиринському повіті і датує це 4 листопада 1921 роком. «*Черный Ворон – непримиримо хитрый и упрямый враг... Высокого роста, черная борода, длинные черные волосы до плеч. Глубоко посаженные глаза тоже темные, взгляд тяжелый, медлительный, выражение лица суровое*» [8, 122]. Характеристика героя в чорних кольорах підкреслює його суворий характер. При цьому для українців та для його дівчини він – герой.

Отже, характер людини, його почуття можуть бути передані в кольорних характеристиках. Рідна мова дає нам сітку координат, стандартні вислови, які допомагають інтерпретувати емоції в колір.

Навколо етнокольників на базі атрибутивних словосполучень з термінами кольорів формуються також етнолінгвальні комплекси в рамках різних денотативних сфер.

Методикою виділення етнокольника вважаємо виділення критеріїв та антикритеріїв. Тобто, критерієм того, що цей колір не може бути в певному ареалі як етноколік є наявність ефекта його відторгнення, яке виявляється в присутності контекстів з такими прикладами, які демонструють негативну оцінку цього кольору – тобто діагностичний контекст. Таким контекстом є у нашому прикладі художній дискурс, тоді ефект відторгнення може втручатися в сферу абстрактної лексики, наприклад «людина з чорним піднебінням». Вважаємо, що чорний колір для української ментальності не етноколік, а етнорелевантний колір, тобто такий, який разом з етнокольором має всередині ареалу особливу значущість. Амплітуда використання цих кольороназв не стільки широка, як в етнопріоритетного кольору, проте цей колір також досить частотний і його вживання має специфіку вияву в українській мові.

У завданні дослідження входив вияв аналогій, подібностей та відмінностей полів різних кольорів художнього дискурсу української мови як етносоціокультурологічно значущих елементів мовної картини світу. Ми провели інвентаризацію засобів кольоропозначення та їх функцій, виявили типологічні характеристики термінів кольорів. Серед параметрів розгляду – моделі утворення кольороназв, їх структурний склад, абстрактність / конкретність, етноспецифічність / інтернаціональність.

Основою нашого аналізу кольороназв став колір конкретних об'єктів навколишнього світу, які входять до складу конкретних тематичних груп, у тому числі й колір людини як об'єкта кольороназв. Лінгвокультурні стереотипи та феномени, а також духовно психологічні портрети та ментальні світи явно несуть на собі антропоцентричні ознаки.

Отже, задекларований фрагмент мовної системи доводить, що кольоропозначення є антропоцентричною й етнічно маркованою категорією.

Примітки

¹ Тут і далі дотримуємося правопису вихідного тексту.

Список використаних джерел

1. Андрухович Ю. Моя остання територія / Ю. Андрухович. – Л. : Піраміда, 2009. – 308 с.
2. Лузан Іван. Чорний чоловік [Електронний ресурс] / Іван Лузан – Режим доступу: <http://www.pisni.org.ua/songs/2240675.html>.
3. Павлюк Ігор. До теми «Чорний чоловік» [Електронний ресурс] / Ігор Павлюк – Режим доступу: <http://maysterni.com/publication.php?id=82747>.
4. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – Х. : Лабиринт, 2007. – 248 с.
5. Приповідки або українсько-народня філософія / зібрав та видав Володимир С. Павлюк. – Едмонт : Алберта, 1946. – 352с.
6. Словник синонімів української мови : В 2 т. / А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін. – К. : Наукова думка, 1999 – 2000. – Т.2. – 955с.
7. Фразеологічний словник української мови : В 2 т. / уклад. : В. М. Білоноженко, В. О. Виник, І.С. Гнатюк та ін. – К. : Наукова думка, 1993. – Т.2. – 984с.
8. Шкляр В. М. Залишинець. Чорний ворон / В.М. Шкляр. Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного Дозвілля», 2011. – 384с.
9. Grgorczykowa R. Понятие языковой картины мира / R. Grgorczykowa // Językowy obraz świata. – Warszawa, 1990. – S. 38 – 59.

Анотація. У статті досліджуємо проблеми лінгвістики кольору в художньому дискурсі української мови, використовуючи загальнолінгвістичний підхід. Метою дослідження є лінгвофеноменологічний опис груп об'єктів, які мають певне забарвлення, та параметризація такого опису. Ми вибірково описуємо кольори як феномени – індивідууми, при цьому намагаємося описати лексичний клас кольороназв у сукупності як цілісне утворення, яке складається з елементів-термінів кольору.

Ключові слова: кольороназви, лінгвокультурні стереотипи та феномени, етносоціокультурологічно значущі елементи.

Summary. In the article the problems of color linguistics in literary discourse in Ukrainian language are researched, the general linguistic approach is used. The aim is linguophenomenological description of groups of objects, which have a specific coloring and parameterization of such description. We partially describe color as phenomenon – the individual ones, at the same time we try to describe the lexical class of color names together as the complete formation, which consists of color element-terms. The aim of the research is to define the analogies, similarities and differences of various color fields in literary discourse of Ukrainian language as ethnosociocultural significant elements of linguistic picture of the world. We carry out the inventory of means of color indication and their functions; we also define the typological characteristics of color terms. Among the research parameters – models of color names creation, their structural component, abstractness/concreteness, ethnospecificity/internationality.

The basis for the analysis of color names became the color of the environmental objects, which belong to the specific theme groups, including color of the human as the object of color name. Linguocultural stereotypes and phenomena and also psychological portraits and mental worlds create the anthropocentric features

So, the declared fragment of the linguistic system proves that color indication is the anthropocentric and ethnically marked category.

Key words: color names, linguocultural stereotypes and phenomena, ethnosociocultural significant elements.

Отримано: 15.01.2015 р.